

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.6.25>

ODNOSZĄC SIĘ DO NIEKTÓRYCH KWESTII REALIZACJI FUNKCJI PROKURATURY, OKREŚLONEJ W UST. 2 ART. 131-1 KONSTITUCJI UKRAINY

Anna Katunova

aspirant Akademii Adwokatury Ukrainy (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-5363-2656

Antoinette_heaven@ukr.net

Adnotacja. W artykule autor analizuje wybrane zagadnienia problematyczne realizacji funkcji prokuratury w procesie karnym. Mówimy o sytuacjach tajnych działań dochodzeniowo-sledczych (detektywistycznych), w szczególności o kontroli nad popełnieniem przestępstwa, o którym decyzję podejmuje prokurator. Uwzględniono praktykę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w rozpatrywaniu postępowań karnych określonej kategorii, podano obowiązkowe warunki dla takich przypadków: działania policji muszą stanowić integralną część ogólnej operacji; muszą istnieć dowody na to, że osoba, która będzie namawiana do popełnienia przestępstwa, popełnia je systematycznie; operacja ta musi być przeprowadzona pod kontrolą sądu. Konieczność wprowadzenia kontroli sądowej nad kontrolą popełnienia przestępstwa jest uzasadniona, w przypadku gdy sędzia będzie sprawdzał okoliczności wskazujące na brak sprowokowania osoby do popełnienia przestępstwa. Proponuje się określenie specyfiki taktyczno-kryminalistycznego przygotowania i kontroli popełnienia przestępstwa w ramach odrębnej metodyki kryminalistycznej, gdzie ustalone są sytuacje dochodzeniowe związane z wysokim ryzykiem prowokacji przez jednostki operacyjne.

Słowa kluczowe: funkcje prokuratury, prowadzenie postępowania przygotowawczego, kontrola popełnienia przestępstwa.

REGARDING SOME ISSUES OF IMPLEMENTATION OF THE FUNCTION OF THE PROSECUTOR'S OFFICE, DEFINED IN CLAUSE 2 OF ART. 131-1 OF THE CONSTITUTION OF UKRAINE

Anna Katunova

Postgraduate Student

Academy of Advocacy of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-5363-2656

Antoinette_heaven@ukr.net

Abstract. In the article, the author examines some problematic issues of implementation of the functions of the prosecutor's office in the criminal process. We are talking about situations of secret investigative (detective) actions, in particular, control over the commission of a crime, the decision on which is made by the prosecutor. The practice of the European Court of Human Rights in considering criminal proceedings of the specified category is considered, mandatory conditions for such cases are given: police actions must be an integral part of the general operation; there must be evidence that the person who will be incited to commit a crime systematically commits it; this operation must be carried out under the control of the court. The need to introduce judicial control over the control of the commission of a crime is substantiated, where the judge will check the circumstances that indicate the absence of provoking a person to commit a crime. It is proposed to determine the specifics of tactical and forensic preparation and control of the commission of a crime within the framework of a separate forensic methodology, where to determine investigative situations associated with a high risk of provocation by operative units.

Key words: functions of the prosecutor's office, procedural management of pre-trial investigation, control over the commission of a crime.

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ, ВИЗНАЧЕНОЇ П. 2 СТ. 131-1 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Анна Катунова

аспірантка Академії адвокатури України (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-5363-2656

Antoinette_heaven@ukr.net

Анотація. В статті авторка розглядає деякі проблемні питання реалізації функцій прокуратури в кримінальному процесі. Йдеться про ситуації проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, контролю за вчиненням злочину, рішення про проведення якої приймає прокурор. Розглядається практика Європейського суду з прав людини з розгляду кримінальних проваджень зазначеної категорії, наводяться обов'язкові умови для таких справ:

дії поліції повинні бути складовою частиною загальної операції; повинні бути дані про те, що особа, яку будуть підбурювати до вчинення злочину – систематично їх вчиняє; ця операція повинна здійснюватися під контролем суду. Обґрунтовується необхідність запровадження судового контролю за проведенням контролю за вчиненням злочину, де суддя буде проводити перевірку обставин, які свідчать про відсутність провокування особи на вчинення злочину. Пропонується в рамках окремої криміналістичної методики визначити особливості тактико-криміналістичного забезпечення підготовки та проведення контролю за вчиненням злочину, де визначити слідчі ситуації, пов'язані із високим ризиком провокування з боку оперативних підрозділів.

Ключові слова: функції прокуратури, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, контроль за вчиненням злочину.

Постановка проблеми. Не викликає сумнівів теза про те, що одним з головних критеріїв визначення місця прокуратури України в державному механізмі є її функціональне навантаження. Характеризуючи місце й функції прокуратури в системі органів державної влади та статус прокурора за наслідками внесення (2016р.) змін до Конституції України, Конституційний Суд України у Рішенні від 18 червня 2020 р. зазначив, що інститут прокуратури втратив відокремлений статус у структурі державної влади і нині за змістом ст. 131-1 Конституції, виступає як «...інститут, що виконує функцію кримінального переслідування, структурно вмонтований в загальну систему правосуддя» (Рішення Конституційного Суду у справі № 5-р(П)/2020 від 18 червня 2020 р.).

І зараз, згідно з Конституцією України, норми, які визначають засади функціонування прокуратури, прописані в розділі VIII «Правосуддя», де у ст. 131-1 зазначено, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. При цьому, коли йдеться про функції, передбачені у п.2 зазначеній статті Основного Закону, то законодавець фактично мав на увазі чотири функції і серед них – здійснення нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Серед останніх – контроль за вчиненням злочинів, з приводу чого є багато рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), щодо наявності порушень ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) – права на справедливий суд (як результат провокації та зловживань своїми процесуальними правами з боку прокурора) під час проведення НС(Р)Д.

Питання конституційних функцій прокуратури та їх реалізації в кримінальному процесі розглядали в своїх наукових дослідженнях вітчизняні науковці-процесуалісти, зокрема: О. Бандурка, М. Біденко, С. Блаживський, І. Вернидубов, І. Гловюк, А. Гнатюк, В. Гринюк, Л. Грицаєнко, І. Єна, Л. Лобойко, М. Мичко, С. Подкопаєв, В. Попелюшка, С. Прилуцький, І. Рогатюк, Г. Середа, О. Скибенко, І. Шумський, В. Фінько, В. Юрчишин, М. Якимчук та багато ін. При цьому питання щодо порушень, які допускаються під час реалізації конституційної функції шляхом проведення НС(Р)Д, зокрема, щодо провокації злочинів під час контролю за вчиненням злочину, серед процесуалістів не досліджувалися.

Тому **метою** представленої статті є спроба дослідити достатньо дискусійне питання щодо так званих «провокативних» дій правоохоронних органів (поліції та ін.) в рамках проведення НС(Р)Д, передбачених у ст.271 КПК України (далі – КПК): зокрема, щодо наявності елементів зловживань процесуальними правами в діях прокурора, якій реалізує свої повноваження під час дачі згоди на проведення НС(Р)Д, щодо використання як доказ вчинення певних дій підозрюваним в умовах активних дій підбурювачів (викривачів, осіб, які на конфіденційній основі співробітничать з оперативними підрозділами правоохоронними органами), що й призводить до порушення ст.6 Конвенції – права на справедливий суд.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після прийняття нового КПК України, переважно під час розслідування корупційних правопорушень та кримінальних проваджень щодо незаконного обігу наркотичних засобів, широко використовуються негласні слідчі (розшукові) дії; такі, зокрема, як контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину (п. 1-4 ч. 1 ст. 271 КПК). За вимогами чинного КПК ці процесуальні дії проводяться лише за наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий або особливо тяжкий злочин (ч. 1 ст. 271 КПК). Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (п. 1.12.5) визначає мету такої НС(Р)Д – запобігання злочину (Інструкція, 2021). Але на практиці часто такі дії лише провокують особу, яка раніше не вчиняла злочинів на скоєння кримінальних правопорушень. Одним з негативних факторів у здійсненні контролю за вчиненням злочину є те, що в ньому не задіяний слідчий суддя, а бере участь прокурор. Треба враховувати, що останній, відповідно до вимог п. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», є координатором боротьби із злочинністю (Порядок координації, 2012) і, відповідно, має свій інтерес – він зацікавлений у створенні видимості благополуччя у боротьбі, наприклад, з корупцією (у чинному КПК передбачене застереження щодо зловживання прокурором своїми процесуальними правами – у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину він зобов'язаний викласти обставини, які свідчать про відсутність провокування особи на вчинення злочину – ч. 7 ст. 271 КПК).

Професор Лобойко Л. М. з цього приводу, цілком справедливо зазначає, що органи кримінального переслідування є заінтересованими у поліпшенні результатів боротьби зі злочинністю, оскільки фінансуються з державного бюджету; вони також заінтересовані у збільшенні показників виявлених кримінальних

правопорушень, аби виправдати перед суспільством своє існування. Тому держава покладає вирішення питання про визнання осіб винуватими у вчиненні кримінального правопорушення і призначення їм покарання на державний орган, перед яким не ставиться завдання боротьби зі злочинністю, – суд. Суд приймає рішення на основі доказів, поданих сторонами обвинувачення і захисту, здійснюючи у такий спосіб кримінальну процесуальну функцію правосуддя (Лобойко, Банчук, 2014: 24).

Негативно впливає на проведення НС(Р)Д безпосередня участь прокурора при проведенні спеціального слідчого експерименту у справах про корупційні правопорушення (Буряк, 2018: 11). Можливо це й можна підтримати в ситуаціях, де НС(Р)Д проводиться за рішенням слідчого судді, але якщо це рішення процесуального керівника досудовим розслідуванням, то це викликає багато проблем, оскільки самостійне здійснення прокурором процесуальних дій, має відбуватися з урахуванням принципу незмінності прокурора. І наслідком цього може бути відвід прокурора в силу того, що він не може підтримувати публічне обвинувачення в суді, бо виконував обов'язки слідчого і, таким чином, стає свідком (Гнатюк, 2016: 5).

За загальним правилом позитивний результат проведення контролю за вчиненням злочину є тільки тоді, коли він супроводжується належними і достатніми гарантіями проти зловживань, і, зокрема, чіткими і передбачуваними процедурами дозволу, виконання й контролю щодо згаданих слідчих заходів (Раманаускас проти Литви, 2008).

Треба виходити з того, що Європейський суд з прав людини у рішенні по справі *Teixeira de Castro, v. Portugal*, 1998 визначив, що обвинувальний вирок не можна обґрунтувати доказами злочинної поведінки, отриманими в результаті вчинення злочину, ініційованого поліцією. Суд, зокрема, визначив дві обов'язкові умови: дії поліції повинні бути складовою частиною загальної операції (наприклад, операції з викриття посадовців якоїсь державної структури у вчиненні корупційних дій), а отже повинні бути дані про те, що особа, яку будуть підбурювати до вчинення злочину – систематично їх вчиняє; а по-друге, ця операція повинна здійснюватися під контролем суду (судді) (Тейшера де Кастро проти Португалії, 1998).

На практиці частіше за все таких загальних операцій не проводиться, і поліція не має достовірного підтвердження, що підозрюваний вчиняв до цього злочину (це лише їх припущення), і таким чином, всі докази отримуються в результаті лише операції правоохоронних органів. А це свідчить про порушення ст.6 Конвенції – принцип справедливості судового процесу, який стоїть на заваді перевірки оперативно-розшуковими заходами чи спеціальними операціями, реакції особи на пропозицію вчинити злочин та подальшого засудження, якщо вона не встояла перед такою спокусою (Юдківська, 2014: 35–36). Про це, зокрема, може свідчити аналіз рішень судів, де у провадженнях про корупційні правопорушення, у разі проведення зазначених НС(Р)Д, як правило, особа (обвинувачений) засуджена лише за одним епізодом корупційних дій (тобто, за так званий «провокаційний хабар»). За таких умов, можна говорити про вчинення дій, які передбачені ч. 2 ст. 370 КК України (провокація підкупу, вчинене службовою особою правоохоронних органів) або про непродуманість законодавчого підходу, згідно з яким дані, що отримані в результаті підбурюваної діяльності, не можуть використовуватися як докази у кримінальному провадженні (Навроцька, 2013: 240).

Судова практика, що віднині склалася, свідчить про те, що, наприклад, більшість кримінальних проваджень, направлених до суду про корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – це справи одного епізоду. Зокрема, дослідники цього питання визначили певну тенденцію – зменшення кількості питомої ваги обвинувальних актів, які направляються до суду, у кримінальних провадженнях зазначеної категорії. Це свідчить про низьку результативність органів досудового розслідування, а також про наявність проблемних питань до здійснення процесуального керівництва розслідуванням корупційних правопорушень (Буряк, 2018: 1; Шевчишен, 2019: 1).

Це свідчить, перш за все, про неналежне відношення прокурора до свої службових обов'язків під час обрання рішення про ініціацію НС(Р)Д, оскільки з боку оперативних працівників, йому не було доведено, що особа, яка буде піддана перевірці (як учасник спеціального слідчого експерименту) систематично вчиняє корупційні кримінальні правопорушення (це виглядає певним чином негативно, враховуючи, що прокуратура традиційно посідає провідне місце у боротьбі із злочинністю та корупцією).

У своїх рішеннях ЄСПЛ розробив критерії для того, щоб відрізнити провокування вчинення злочину, яке суперечить ст. 6 Конвенції, від дозволеної поведінки під час законних таємних методів у кримінальних розслідуваннях.

Зокрема, у випадку визнання заяви про підбурювання такою, що не є явно необґрунтованою, для визнання доказів допустимими суду належить з'ясувати, чи було слідство «по суті пасивним», чи був би злочин вчинений без втручання влади, чи мало місце з боку влади спонукання особи до вчинення злочину, наприклад, прояв ініціативи у контактах з особою, повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи, наполегливі нагадування, підвищення ціни вище середньої; вагомість причин проведення оперативної закупки, чи були у правоохоронних органів об'єктивні дані про те, що особа була втягнута у злочинну діяльність і ймовірність вчинення нею злочину була суттєвою. При цьому тягар доведення того, що підбурення не було, покладається на сторону обвинувачення (Постанова Верховного Суду від 06 листопада 2019 р. у справі № 748/3070/15-к, провадження № 51-682км18).

Висновки. Підсумовуючи вище наведене, вважаємо, що у разі запровадження судового контролю за провадженням НС(Р)Д, передбачених ст. 271 КПК, під час перевірки обставин, які свідчать про відсутність при проведенні НС(Р)Д провокування особи на вчинення злочину, слідчий суддя буде проводити таку перевірку більш об'єктивно, порівняно з часто достатньо формальним викладенням, без відповідної перевірки, цих

обставин у постанові прокурора при здійсненні контролю за вчиненням злочину, що є обов'язковим поряд із іншими відомостями, передбаченими у ст. 251 КПК.

Процесуальний керівник досудового розслідування у зазначеній категорії кримінальних проваджень керується, як і слідчий, окремими методиками розслідування злочинів. Зокрема, це може бути тактико-криміналістичне забезпечення підготовки та проведення за ініціативою прокурора НС(Р)Д (передбачене у ст. 271 КПК), наприклад, в рамках проведення певної тактичної операції, а в методиці розслідування, у вигляді рекомендацій, як результат аналізу типових ситуацій, пов'язаних з відсутністю чітких та однозначних нормативних вимог, які «провокують» прокурора, слідчого, на поведінку, яка може розглядатися як зловживання процесуальними правами та визначення основних ознак «провокації», які наводяться в слідчій, судовій практиці, в тому числі – у рішеннях ЄСПЛ.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 р. № 213-VIII від 18 червня 2020 р. № 5-р(II)/2020. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/572-prokuratura>
2. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Затверджено Наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
3. Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності: Наказ Генерального прокурора № 28 від 08 лютого 2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21#Text>
4. Лобойко Л.М. Банчук О.А. Кримінальний процес: Навчальний посібник. К.: Ваїте? 2014. 280 с.
5. Буряк О.О. Процесуальне керівництво розслідуванням прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність: 12.00.09 / ПВНЗ «Європейський університет». Київ, 2018. 20 с.
6. Гнатюк А.Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. 18с.
7. «Раманаускас проти Литви» (Ramanaukas v. Lithuania). Справа ЄСПЛ №74420/01 від 5 лютого 2008 р., §51. URL: https://ips.ligazakon.net/document/so1246?ed=1998_06_09
8. «Тейшера да Кастро проти Португалії» (Teixeira de Castro v. Portugal). Справа ЄСПЛ №1998-IV від 9 червня 1998р. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/spravedlyviy-sud-ECHR_UKR.pdf
9. Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно ст.6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. *Слово національної школи суддів України*. № 2(7) 2014. С. 29–38.
10. Навроцька В.В. Доказове значення даних, здобутих в результаті провокацій. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. №4.2013. С.235-241.
11. Шевчишен А.В. Проблеми доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідування корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спеціальність 12.00.09. / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2019. 41 с.
12. Постанова Верховного Суду від 06 листопада 2019 р. у справі № 748/3070/15-к (провадження № 51-682км18) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85541582>

References:

1. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny (Druhyy senat) u spravi za konstytutsiynoyu skarhoyu hromadyanky Ukrayiny Levchenko Ol'hy Mykolayivny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) pryypysu punktu 5 rozdil'u III «Prykintsevi polozhennya» Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo pensiynoho zabezpechennya» vid 2 bereznya 2015 r. № 213-VIII vid 18 chervnya 2020 r. № 5-r(II)/2020 [The decision of the Constitutional Court of Ukraine (Second Senate) in the case of the constitutional complaint of the citizen of Ukraine Levchenko Olga Mykolayivna regarding the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the prescription of paragraph 5 of Chapter III "Final Provisions" of the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Pension Provision" from March 2, 2015 No. 213-VIII dated June 18, 2020 No. 5-p(II)/2020]. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/572-prokuratura> [in Ukrainian]
2. Instruktziya pro orhanizatsiyu provedennya nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) diy ta vykorystannya yikh rezul'tativ u kryminal'nomu provadzhenni [Instructions on the organization of secret investigative (search) activities and the use of their results in criminal proceedings]: Zatverdzheno Nakazom Heneral'noyi prokuratury Ukrayiny, MVS Ukrayiny, SB Ukrayiny, administratsiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny, Ministerstva finansiv Ukrayiny, Ministerstva yustytisyi Ukrayiny 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [in Ukrainian].
3. Poryadok koordynatsiyi diyal'nosti pravookhoronnykh orhaniv u sferi protydiy zlochyynosti [The procedure for coordinating the activities of law enforcement agencies in the field of combating crime]: Nakaz Heneral'noho prokurora №28 vid 08 lyutoho 2021r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21#> [in Ukrainian].
4. Loboiko L.M. Banchuk O.A. (2014) Kryminal'nyy protses: Navchal'nyy posibnyk [Criminal process: Study guide]. K.: Vaite. 280 s. [in Ukrainian].
5. Buryak O.O. (2018) Protseual'ne kerivnytstvo rozsliduvannyam prylynyattya propozytsiyi, obitsyanky abo oderzhannya

- nepravomirnoyi vyhody sluzhbovoyu osoboyu [Procedural management of the investigation of the acceptance of an offer, promise or receipt of an illegal benefit by an official]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spetsial'nist': 12.00.09 / PVNZ «Yevropeys'kyi universytet». Kyiv. 20 s. [in Ukrainian].
6. Hnatyuk A.Y. (2016) Funktsional'na struktura kryminal'noyi protsesual'noyi diyal'nosti prokurora u dosudovomu provadzhenni [Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spetsial'nist' 12.00.09. Kryvyi Rih, 2016. 18 s. [in Ukrainian].
 7. Ramanauskas proty Lytvy [Ramanauskas against Lithuania]. Sprava YESPL №74420/01 vid 5 lyutoho 2008 r., §51. URL: https://ips.ligazakon.net/document/so1246?ed=1998_06_09
 8. Teysheira da Kastro proty Portuhaliyi [Teixeira de Castro against Portugal]. Sprava YESPL №1998-IV vid 9 chervnya 1998r. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/spravedlyviy-sud-ECHR_UKR.pdf
 9. Yudkivska H. (2014) Dopustymist dokaziv yak odna z harantii spravedlyvoho sudovoho protsesu vidpovidno st.6 Yevropeiskoi konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovnykh svobod [Admissibility of evidence as one of the guarantees of a fair trial in accordance with Article 6 of the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. *Slovo natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*. № 2(7). S. 29–38 [in Ukrainian].
 10. Navrots'ka V.V. (2013) Dokazove znachennya danykh, zdobutykh v rezul'tati provokatsiy [Probative value of data obtained as a result of provocations]. *Visnyk Kryminolohichnoyi asotsiatsiyi Ukrainy*. № 4. S. 235–241 [in Ukrainian].
 11. Shevshychen A.V. (2019) Problemy dokazuvannya storonoyu obvynuvachennya u dosudovomu rozsliduvannya koruptsiynykh zlochyniv u sferi sluzhbovoyi diyal'nosti ta profesiynoyi diyal'nosti, pov'yazanoyi z nadannam publichnykh posluh [Problems of proof by the prosecution in the pre-trial investigation of corruption crimes in the field of official activity and professional activity related to the provision of public services]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: spetsial'nist' 12.00.09. / Kyivs'kyi natsional'nyy universytet im. T. Shevchenka. Kyiv. 41 s. [in Ukrainian].
 12. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 06 lystopada 2019 r. u spravi № 748/3070/15-k (provadzhennya № 51-682km18) [Resolution of the Supreme Court dated November 6, 2019 in case No. 748/3070/15-k (proceedings No. 51-682km18)]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85541582> [in Ukrainian].